

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

***Резюме.** У статті проаналізовано методи навчання у ВНЗ технічного спрямування. Головну увагу акцентовано на інноваційних методах викладання гуманітарних дисциплін, які ефективно впливають на формування фахівця нового типу.*

***Ключові слова:** інноваційні методи навчання, гуманітарні дисципліни, технічний ВНЗ, зміст навчання, гуманітарні дисципліни в технічних ВНЗ.*

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта в Україні вимагає від науково-педагогічних працівників опанування і впровадження інноваційних методів викладання. Класифікацією, аналізом педагогічних інновацій займається педагогічна інноватика, основні напрями розвитку якої визначено Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти.

Ефективним для модернізації вищої технічної освіти є впровадження у навчальний процес ВНЗ інноваційних методів викладання. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно покращують структуру та якість виробництва і соціальної сфери.

Проблеми інноваційних технологій і методів у сучасній вищій освіті актуальні, оскільки посилилася тенденція до гуманізації і гуманітаризації змісту технічної освіти, ліцензовано нові навчальні дисципліни і як наслідок – потреба в науково-педагогічних працівниках, які б змогли забезпечити інноваційний підхід до реалізації цих тенденцій під час навчально-виховного процесу. Показово, що викладачі отримали можливість створювати і втілювати власні інноваційні методики. Проте слід враховувати, що існує жорстка конкуренція між державними і недержавними ВНЗ, а це надає можливість студентам навчатися там, де є інноваційний потенціал і висока якість освіти. Усі ці зміни активізували потребу оновлення і вдосконалення освітнього середовища ВНЗ.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність задекларованої проблеми, в Україні створено авторські школи інноваційного типу М. Гузики, О. Захаренка, А. Сологуба, М. Чумарної та ін., діяльність яких спрямована на формування нових концепцій і педагогічних систем.

Аналіз вітчизняної наукової літератури показав, що найбільшу кількість публікацій присвячено аналізу інноваційних технологій і методів навчання, зокрема дослідження А. Алексюк [1], Р. Гуревич [3], А. Павленко і С. Стешенко [6] та ін. М. Кадемія провела цікаве дослідження про впровадження інновацій у навчальний процес ВНЗ. Проблемам упровадження інновацій у освіту приділила увагу І. Богданова [2]. Вона визначила напрями такого впровадження: вдосконалення традиційного педагогічного процесу (модернізація, модифікація, раціоналізація), трансформація традиційного процесу (радикальні перетворення), комплексність видозмін (модернізація, модифікація, раціоналізація традиційної системи і її трансформація). Однак питання ефективного застосування інноваційних методів навчання залишається ще не достатньо вивченим, а наведені аргументи підтверджують актуальність обраної теми для дослідження.

Мета статті. До інноваційних методів навчання відносять методи активного навчання. Х. Майхнер [5] зазначає, що людина в процесі пасивного сприйняття запам'ятовує 10% того, що прочитала, 20% – того, що почула, 30% – того, що побачила, 50% побаченого та

почутого, а за активного сприйняття в пам'яті зберігається 80% того, що говорять самі, і 90% того, що роблять або створюють самостійно. Інноваційні методи сприяють ефективнішому опануванню матеріалу, сприяють його розумінню і практичній самореалізації.

Мета статті – аналіз основних інноваційних методів викладання гуманітарних дисциплін (народознавство, українська мова за професійним спрямуванням і ін.) у технічних ВНЗ

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначав О. Герцен: «Нове треба створювати в поті чола, а старе саме продовжує існувати і твердо тримається на милицях звички». Позитивно, що в Україні розроблено Концепцію розвитку національної інноваційної системи (2009 р.), яка передбачає законодавчі, структурні, функціональні інституції, котрі задіяні в процесі створення і застосування наукових знань і технологій і визначають умови для забезпечення інноваційного процесу. Мета її – формування умов для підвищення продуктивності навчального процесу та конкурентоспроможності фахівців, модернізації національної освіти, підвищення рівня інноваційної активності, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини та забезпечення стабільності економічного зростання [7, 533]. Безумовно, важливою є система вищої технічної освіти, головне призначення якої – формування конкурентоспроможного, висококваліфікованого фахівця, який володіє компетенціями, що відповідають сучасним потребам.

У педагогічній науці проаналізовано інноваційні методи викладання, спрямовані на ефективне засвоєння знань студентами, розвиток їх інтелекту, набуття умінь і навичок, досвіду самоосвіти, наукової роботи, набуття якостей, які сприятимуть творчій самореалізації.

ВНЗ – освітнє середовище, в якому студенти соціалізуються, готуються до професійної діяльності. Тому слід бути уважними до нововведень у сфері змісту, форм і методів викладання. Відповідно інноваційність характеризує професійну діяльність викладача сучасного ВНЗ.

Звичайно ж, нововведення не виникають як імпровізація, а є результатом тривалих наукових пошуків і узагальнення педагогічного досвіду. Рушієм інноваційної діяльності у ВНЗ є викладач, адже суб'єктивний аспект основний під час розроблення, впровадження, пропагування нових нетрадиційних методів викладання. Креативний викладач експериментує, щоб створити ефективну методіку навчання, коригує її, вдосконалює, пропонує нові методи. Основна умова такої діяльності - інноваційний потенціал викладача.

«Педагогіка – наука і мистецтво одночасно, то й підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога, з одного боку, і відповідати вимогам принципу системності – з іншого». [4, 265]. Ми пропонуємо власне бачення застосування деяких інноваційних методів викладання гуманітарних дисциплін у Національному університеті водного господарства і природокористування (м. Рівне).

За нашими дослідженнями, велике значення для підготовки майбутніх інженерів відіграють *нестандартні заняття*, які викликають зацікавлення в усіх студентів, сприяють інтелектуальному розвитку й моральному вихованню. Нестандартні заняття стимулюють пізнавальну самостійність, творчу активність і ініціативу студента. Ми запозичили досвід В. Юровича [8, 23] щодо нестандартних уроків і створили класифікацію нестандартних занять для технічних ВНЗ: заняття-змагання (вікторини, конкурси, семінари-аукціони, практичні заняття типу математичний, геометричний тощо КВК і брейн-ринги; заняття огляду знань (практикуми-заліки, консультації, заняття взаємного навчання, студент у ролі викладача проводить семінарське заняття, студент у ролі фахівця дискутує з колегою по роботі та ін.); заняття комунікативної спрямованості (практикуми-диспути, конференції, телелекції); заняття-імітаційно-моделюючі ігри (імітація фахової діяльності, виконання ролей за сценарієм); лекції-подорожі; лекції-візуалізації; лекції вдвох; лекції із заздалегідь

запланованими помилками.

За сугестопедагогікою, пізнавальна цікавість на початковій стадії навчального процесу формується під впливом емоційних чинників. З метою створення емоційної ситуації важливими є вдало підібрані приклади з літератури, особистих переживань викладача, яскравість викладу матеріалу, зацікавлюють студентів. Наприклад, під час першого практичного заняття з української мови за професійним спрямуванням для того, щоб налаштуватися на творчу співпрацю, доречно використати «*Сугестивно-рефлексивний метод - рефлексивна вправа «Подарунок»*. Слід запропонувати взяти листівки (викладач готує їх заздалегідь), які лежать перед студентами на столі, і прочитати вголос побажання один одному та назвати фразеологізми і стійкі звороти, які містяться в побажаннях. Побажання викладача студентам: Від усієї душі бажаю Вам завжди і з усіма знаходити спільну мову. Потім студенти читають побажання і називають фразеологізми: Бажаю Вам тримати першість у всіх добрих починаннях. Хай у Вас завжди буде мудра та світла голова. Бажаю Вам не занепадати духом. Бажаю процвітання вашій фірмі, а Вам жити у злагоді з усіма та зі своєю совістю. Щиро зичу, щоб Ви у колективі грали першу скрипку. Хай ніхто не переходить Вам дорогу. Навчайтеся старанно, бо учений водить, а невчений слідом бродить. Усі корисні справи виконуйте на відмінно. Викладач дякує за побажання і з позитивним настроєм продовжує роботу на занятті.

Метод проектів, за допомогою якого розвиваємо дослідницький дух, уміння самостійно здобувати знання, аналізувати та синтезувати матеріал, самостійно критично мислити та висловлювати власну думку; творчий підхід до завдання, ініціативність і наполегливість, толерантність і вміння працювати в команді. Крім того, застосовуючи під час занять цей метод, ми створюємо можливість розвивати комунікативні здібності, мовлення. Це один із найуніверсальніших методів на заняттях із технічних і гуманітарних дисциплін. За нашими дослідженнями, уміння користуватися методом проектів – показник високої кваліфікації науково-педагогічного працівника ВНЗ.

Інтерактивні методи (ділові рольові ігри, спільні вирішення проблем, моделювання життєвих ситуацій тощо), на наш погляд, найкраще сприяють формуванню навичок і умінь, виробленню цінностей, створюють ситуацію взаємодії, допомагають викладачеві стати лідером, а не адміністратором. Така гуманна атмосфера – основа гуманітаризації у технічних ВНЗ.

Проаналізувавши педагогічний досвід М.Скрипника, нами класифіковано інтерактивні методи підготовки майбутніх інженерів: 1. Імітаційні. Діалогічна взаємодія учасників навчального процесу з метою обміну матеріальними та духовними цінностями («Самопрезентація та самоменеджмент», «З історії мого (або українських науковців) імені та прізвища; роду», «Перші враження від перебування у ВНЗ» тощо). 2. Пізнавальні. Пізнавальна взаємодія (діалог учасників для отримання нових знань, їх систематизації, творчого вдосконалення фахових умінь і навичок (мозкова атака, ділові ігрові ситуації тощо). 3. Мотиваційні. Діалогічна взаємодія учасників навчального процесу. Кожен визначає власну позицію в ставленні до способів діяльності студентської групи, окремих учасників, викладача та себе («Самореклама», «Мій професійний ріст», «Інтерв'ю з собою через 10 років» тощо). 4. Регулятивні. Встановлюються та приймаються правила діалогічної взаємодії учасників навчального процесу («Правила ідеального фахівця», «Правила культури поведінки сучасного професіонала», «Професіограма фахівця певного профілю»).

Метод створення відчуття успіху в навчанні. Для атмосфери творчості під час занять кожному студенту важливо пережити успіх у тій чи іншій діяльності. Під час виконання конкретного завдання або перед заняттям можна сформувати тимчасову виставку-презентацію робіт студентів (презентація спеціальності, факультету, ВНЗ та ін. у формі плакатів, вишивок, плетіння, макетів, відеофільмів тощо). *Демонстрація робіт в аудиторії (методичному кабінеті) та обговорення імпровізованих вернісажів* створюють естетичне

середовище, приносять емоційне задоволення студентам, які бачили, що їхня праця варта уваги. Це, у свою чергу, підсилює бажання удосконалювати, «заставляє трудитись» інтелект і душу. Цей прийом надає можливість творчо застосувати набуті студентами знання в новій ситуації, сприяє розвитку ерудиції, надбанню навичок ведення діалогу чи дискусії; підвищує рейтинг викладачів і студентів.

Наприклад, наш досвід роботи дозволяє констатувати, що кожен студент може бути успішним, якщо підсумковий контроль із дисципліни «Народознавство» провести у нешаблонній формі – *іспит (залік)-показ давнього українського обряду*, до якого студентська група готує народний обряд, використовуючи місцевий матеріал (обряди «Охризування», «Першого голення», «Водіння куста», «Калити», «Будівельна жертва» і ін.). Викладачі ставлять завдання, щоб студенти одержали яскраві емоційні враження, розширили знання про народні традиції. Важливо, що кожен може проявити себе як оповідач, співак, організатор, рукодільник, журналіст, режисер, фотограф тощо, адже з метою популяризування народних знань варто написати про проведений обряд статтю в студентську газету, зробити відеорепортаж. Такий підхід до підсумкового контролю допомагає в цікавій, ненав'язливій формі формувати світогляд і характер майбутнього фахівця в дусі української національної ідеї.

Безперечно, що без відчуття успіху в студентів зникає цікавість до навчання. Педагогічно виправдане створення для студентів ситуації успіху передбачає використання спеціальних прийомів індивідуально-особистісної підтримки, наприклад, на заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Ефективними вважаємо такі *інноваційні методичні прийоми*:

- *Заздалегідь заплановані помилки*. Викладач навмисно робить помилки (лексичні, стилістичні, психологічні тощо), перед тим наголошуючи студентам, щоб вони їх помічали і виправляли, що, безумовно, викликає в них почуття власної гідності та стимулює бажання навчатися.

- *Дебати* – обговорення, що будується на основі заздалегідь фіксованих виступів студентів, об'єднаних у команди-суперники і на основі виступів-спростувань і *дискусія* — суперечка, обговорення певного питання. Студенти між собою і з викладачами обмінюються думками, що навчає їх самостійно думати, вибудовувати аналітичний склад розуму, розвиває здатність до аргументувати та поважати думки і погляди інших. Наприклад, під час практичного заняття «Форми колективного обговорення професійних проблем» пропонуємо студентам такі завдання: 1. Ознайомтеся з основними правилами застосування методу «мозкового штурму» і (студенти, номер яких у списку парний) підготуйтеся до участі в дискусії на певну тему. 2. Чим відрізняються дебати від дискусії та які методи дебатування використовують? Прочитайте запропоновану статтю і (студенти, номер яких у списку непарний) підготуйтеся до участі в дебатах на певну тему.

- *Презентація*. Уміння презентувати, якісно інформувати аудиторію – важлива складова професіограми майбутнього фахівця. Під час практичного заняття «Презентація як різновид публічного мовлення» можемо запропонувати таке завдання: Користуючись планом презентації та враховуючи її основні структурні компоненти, студентам, номер яких у списку парний, слід створити і письмово оформити одну презентацію, у якій прорекламуйте діяльність вашого факультету. Студентам, номер яких у списку непарний, слід підготувати теж одну презентацію професії, яку вони опановують в університеті.

- *Симпозіум* – форма навчальної дискусії. Студенти виступають із повідомленнями або рефератами, а потім відповідають на запитання аудиторії. Чонсі М.Деп'ю наголошував, що ніяке інше вміння, яким може володіти людина, не дасть їй можливості з такою швидкістю зробити кар'єру і досягти визнання, як уміння добре говорити. Окрім цього, слід пам'ятати, що культура сприймання виступу – теж дуже важливий компонент. Найбільший комплімент тому, хто виступає, це уважне слухання, якому слід навчати. Уміння слухати – мистецтво, це

не просто мовчання, а активна діяльність – своєрідна робота, якій передують бажання почути, інтерес до співрозмовника.

Запропоновані методи і прийоми не універсальні, але зважаючи на власний педагогічний досвід, психолого-педагогічні дослідження, можна сформулювати певні вимоги щодо найкращого поєднання традиційних і інноваційних методів навчання. Погоджуємося з Н. Волковою, що вибір їх залежить від багатьох факторів:

- навчальної дисципліни. Виділяють методи, які успішно використовують у процесі навчання (пояснення, бесіда, робота з навчальною літературою; дослідні та лабораторні роботи тощо);

- теми заняття, його мети (навчальної, виховної, розвиваючої);

- змісту й структури навчального матеріалу. Якщо складний матеріал, то використовують переважно словесні методи. Якщо матеріал невеликий за обсягом і знайомий, то застосовують практичні методи навчання;

- часу, відведеного на засвоєння матеріалу. Перевагу надають методам, використовуючи які, навчальну мету досягають, витративши менше часу;

- навчально-матеріальної бази закладу. Якісно обладнані навчальні кабінети, наявність наочності сприяють використанню методів демонстрації, ілюстрації, дослідних робіт;

- черговості заняття за розкладом;

- здібностей, нахилів майстерності викладача. Одні викладачі цікаво розповідають, інші вдало організують дискусію, рольові ігри. Викладач повинен використовувати не лише ті методи, які йому найкраще вдаються, але й постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність.

Висновки. Отже, використання інноваційних методик у навчальному процесі ВНЗ, зокрема при вивченні гуманітарних дисциплін, створює умови для ефективної самореалізації особистості майбутнього фахівця технічного профілю. Значною мірою це залежить від педагогічної майстерності викладача гуманітарних дисциплін у ВНЗ технічного спрямування, від прояву його толерантності в навчально-виховному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Експериментальне впровадження технології модульної організації навчання у вищій школі (на прикладі гуманітарних предметів): наук.-метод. посіб. / А.М. Алексюк // Проблеми вищої школи. – Вип.79. – К., 1994.
2. Богданова І.М. Педагогічна інноватика: навч. посіб. / І.М. Богданова. – О.: ТЕС, 2000.
3. Гуревич Р.С. Інтеграція сучасної науки і деякі проблеми змісту освіти у вищій педагогічній школі / Р.С. Гуревич // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – К., 1996. – Ч. II.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
5. Майхнер Х.Е. Корпоративные тренинги / Х.Е. Майхнер. – М.: ЮНИТИ, 2002 – 354 с.
6. Павленко А.Ф. Проблеми реалізації нової парадигми вищої освіти в Україні / А.Ф. Павленко, С.В. Стешенко // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – К., 1996. – Ч. I.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 № 680-р «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» // Офіційний вісник України. – 2009. – № 47. – С. 533.
8. Юрович В. Нестандартні уроки як засіб підвищення ефективності навчання в курсі «Я і Україна» / В Юрович // Початкова школа. – 2006. – №6. – С. 23.

А.В. КОЧУБЕЙ. ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ

Резюме. В статье проанализированы методы учебы в ВУЗЕ технического направления. Главное внимание акцентировано на инновационных методах преподавания гуманитарных дисциплин, которые эффективно влияют на формирование специалиста нового типа.

Ключевые слова: инновационные методы учебы, гуманитарные дисциплины, технический ВУЗ, содержание учебы, гуманитарные дисциплины, в технических ВУЗах.

A.V. KOCHUBEY. INNOVATIVE METHODS OF TEACHING OF HUMANITARIAN DISCIPLINES IN TECHNICAL

The summary. Institutes of higher In the article are analyses methods of studies in INSTITUTE of higher of technical direction. Main attention is accented on the innovative methods of teaching of humanitarian disciplines which effectively influence on forming of specialist of new type.

Key words: innovative methods of studies, humanitarian disciplines, technical INSTITUTE of higher, maintenance of studies, humanitarian disciplines, in technical Institutes of higher

Одержано редакцією 22.03.2013 р.